

HŐSKERESÉS EGY MAKULÁS SZÁZADBAN

Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból.

Szerkesztette: CZÓKOS Gergely – KISS Réka – MÁTHÉ Áron – SZALAI Zoltán.

MCC–NEB, Budapest, 2020. 453 oldal, 5900 Ft

Hiánypótló és egyben formabontó kiadvány jelent meg tavaly a Mathias Corvinus Collegium Alapítvány és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága gondozásában *Magyar hősök. Elfeledett életutak a 20. századból* címmel.

A könyv szerkesztői ismert történészek és kultúr-történészek: Czókos Gergely, Kiss Réka, Máthé Áron és Szalai Zoltán. A szerkesztői előszó szerint bevallottan igyekeztek az egész Kárpát-medencére kiterjedő merítéssel dolgozni, továbbá új szempontokat is vinni az embermentőkről vagy az '56-os forradalmárokról szóló diskurzusba. **A könyv a 20. század sötét éveiben keres világító mécseseket, amely mindig nehezebb, mint a negatívumokra való koncentráció:** a kutatókat főleg a problémák – azaz a negatívumok – érdeklik, ezek termelik a legzaftosabb forrásokat, a borzongást kereső olvasók pedig könnyebben érdeklődnek az ilyesmi iránt (remekül mutatja ezt az a tény, hogy a II. világháború és a holokauszt a legolvasottabb témák közé tartoznak).

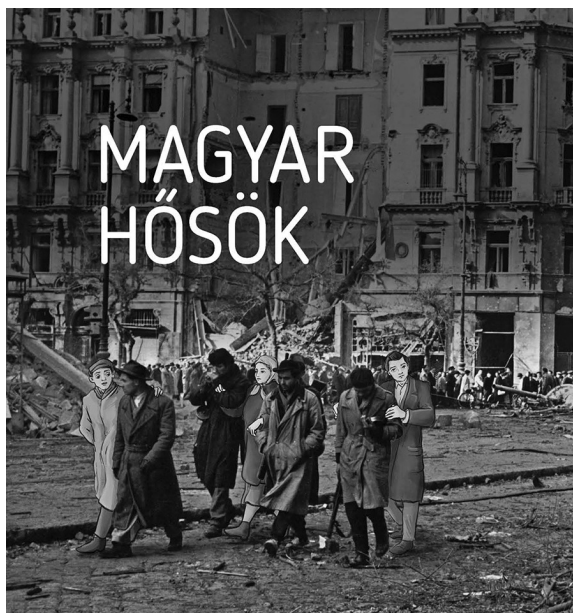
Ilyen értelemben bátor kihívást választottak maguknak a szerkesztők, amelyeket a nagyrészt izgalmas és sokoldalú szerzőgárdával együtt sikerrel abszolváltak. A könyv számos olyan életutat tár az olvasó elé, amelyek nem csak kevésbé ismertek a széles közönség előtt, de akár még az egyes témák szakkutatója számára is újdonságot jelenthetnek. Szakmai szempontból különösen méltatandó, hogy nemcsak a határon túli témák feldolgozására ügyeltek a szerkesztők, mégpedig határon túli szerzők tollából, de a szomszédos országok levéltári anyagai is bőséges

idézésre kerülnek – így például láthatunk hivatkozásokat a nyitrai és kassai állami levéltárakra, de beregszászi és ungvári archívumokra is. A könyv ilyen értelemben üdítő és friss elmozdulás a fejnehéz, Budapest-központú hazai történelmi szemlélettől.

A kötetben olyan izgalmas életutakkal találkozunk, mint például Alapy Gáspár komáromi polgármesteré, aki ellenezte a deportálásokat, majd a nyilaspuccsot követően Dachauban került, ahol életét vesztette (Bajcsi Ildikó történész írása). Az embermentés témájában iz-

galmas újítás Horváth Mihály történetének tárgyalása, aki az 1942-es délvidéki razzia során mentett szerbeket (Máthé Áron eleveníti fel a történetét). Mester Miklós története talán az ismertebb esetek közé tartozik, mégis érdemes feleleveníteni: a vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkárként egyfajta összekötő kapocs volt a kormányzói kabinetiroda és a cionista, illetve zsidó vezetők között (Kovács Tamás írt róla). Járosi Andor kolozsvári evangélikus lelkész prédikációiban a zsidóüldözések ellen szó-

lalt fel a német megszállás alatt, üldözötteket bújtatott, később mégis szovjet fogságban halt meg (olvashatjuk Benkő Levente írásában). Gecse Endre kárpátaljai református lelkészt nagyszabású szovjet kirakatperbe próbálták belekeverni magyar nacionalistaként; nem valott be semmit, később belehalt a kínzásokba (Váradi Natália írta meg a történetét). Iván Kovács László Corvin közti szabadságharcos életét, koncepció perét és kivégzését is feleleveníti a könyv (Galambos István tollából).

„A könyvek fegyverek az eszmék harcában” – Náciellenes amerikai háborús plakát (S. Broder rajza, 1942)
(Library of Congress)

Nem kerülgetve a kellemetlen témákat, nyilván komoly dilemma lehetett a könyv készítői előtt: a sötét 20. századból hogyan lehet kiemelni lényegében *csak* értékeket és érdemeket megmutató embereket? Aki közel volt a hatalomhoz, annak bármilyen formájában, az felelősséggel is rendelkezett, afelől pedig nem lehet kétség, hogy – eltekintve a dualizmus 20. századba „átlógó” 18 évétől és a rendszerváltás utolsó 10-11 évétől – a század rendszerei nagyrészt súlyos történelmi bűnöktől terhelt időszakok voltak. Ilyen értelemben teljességgel érthető, hogy a könyv elsősorban a kisember felé fordul – sőt, ez méltatandó is napjainkban, amikor egyre inkább az átlagember konfliktusának lehetünk szemtanúi a globális struktúrákkal szemben.

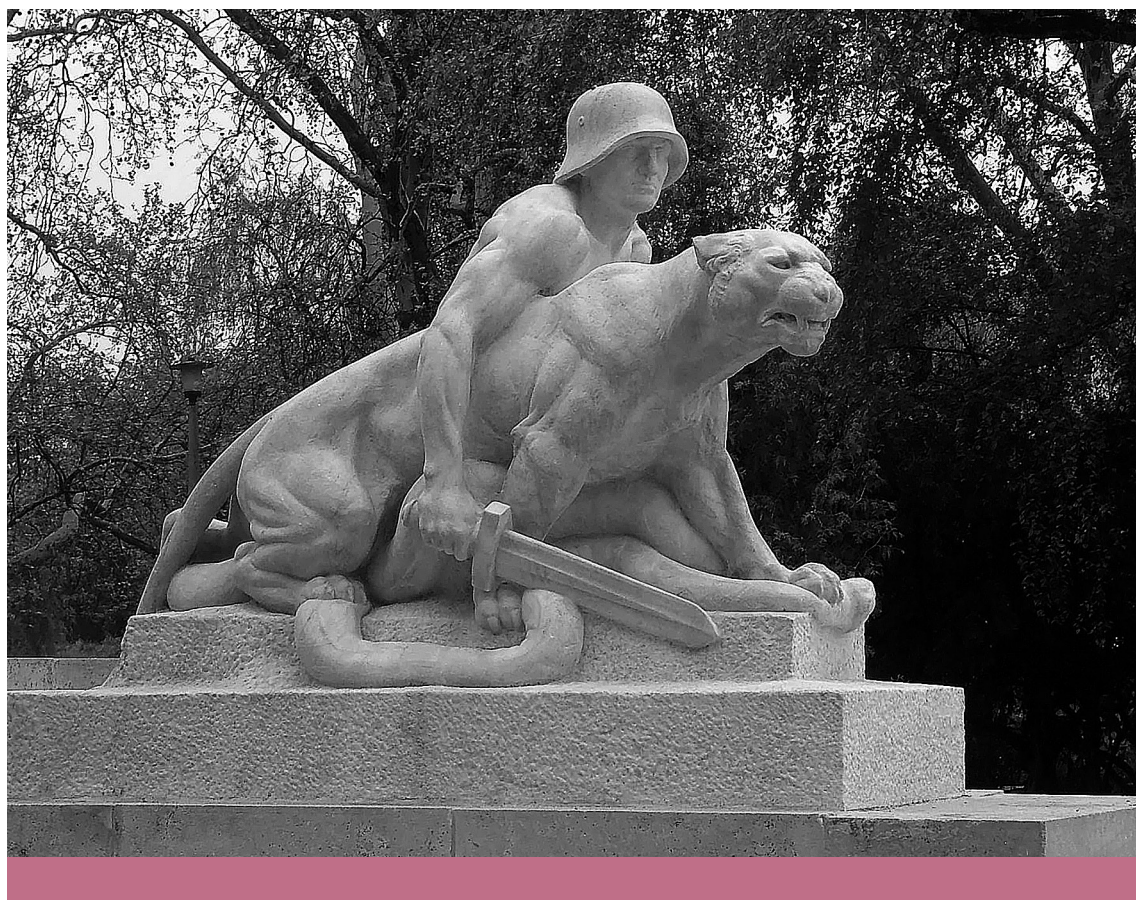
A „hősök” keresése szükségszerűen magával hozza a bizonyos fokú horizontszűkülést. Így például a könyvben nem olvashatunk arról, hogy Slachta Margit a bot-törvény mellett érvelt a Nemzetgyűlésben és a '20-as évek elején antiszemita lapot szerkesztett, de azt sem tudjuk meg, hogy Domonkos Miksa a Zsidó Tanács alkalmazottjaira vallott 1948-ban (utóbbi nem feltétlenül őt vagy csak őt minősíti, de nyilván érdemes lett volna a forráson legalább elgondolkodni). Azon is el lehet merengeni a könyv kapcsán, hogy áldozat, ártatlan áldozat és hős vajon azonos fogalmak-e? Ennek ellenére

kétség sem férhet hozzá, hogy a kötet többségében autentikus és – amennyire a 20. században egy ember „makulátlan” lehet – makulátlan életutak kerülnek bemutatásra.

A *Magyar hősök* tehát egy izgalmas, új irányt kíván mutatni a történetírásban: egyszerre szakmai, neves szerzők (Gyarmati György, Haraszti György, Simon István) által lektorált, primer és ritkán forgatott források alapján új kutatási eredményeket is bemutató munka, másrészt népszerűsítő, azzal a nem titkolt céllal, hogy pozitív példát mutasson a történelem iránt érdeklődő olvasók, illetve a most formálódó világnézetű generáció elé (a borító fiatalos grafikáját tekintve nyilván ezt gondolhatjuk).

Mindez olyan értelemben formabontó, hogy a fősodratú szakmai körök szerint valószínűleg önmagában már a „hős” fogalma is problémás, nehezen értelmezhető, konstruált fogalom. Ők elsősorban a mítoszrombolásban hisznek – még akkor is, ha a mítoszrombolók gyártják az új mítoszokat. Itt a hős fogalma körüli vitákat nem járhatjuk körül, ez ügyben nem is foglalunk állást. Legyen annyi elég, hogy a *Magyar hősök* színvonalas és igényes kiadvány, fontos feladatot tölt be a magyar történelmi könyvek között, és minden érdeklődő olvasó polcán kiérdemelten foglalhat helyet.

VESZPRÉMY LÁSZLÓ BERNÁT

Hősök tere – A 2010-ben felújított I. világháborús hősi emlékmű (Horvay János, 1938) a győri Radó-szigeten (kozterkep.hu / szoborlap.hu / Kővári-Krecsmáry Sándor)